

การศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่ได้รับการฝึกอบรมอาชีพเสริม

A Study of Quality of Life of Supplementary Vocational Trained Farmers

◆ เมตตา เร่งชวนขวาย

ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Metta Rengkounkway

Ph.D., Agricultural Extension and Communication Department, Faculty of Agricultural,

Kasetsart University, E-mail: agrmec@ku.ac.th

Received: November 8, 2019; Revised: December 7, 2019; Accepted: December 30, 2019

Abstract

This research had main objectives to study level of quality of life both before and after supplementary vocational training at Research and professional development station for farmers, Phaniat Sub-district, Khoksamrong District, Lopburi Province. Research instrument used was a questionnaire to measure 4 aspects of farmers' quality of life level including economy, mental, health and social and environment aspects by observing related farmers' opinion level which categorized into 5-scale rating. Research type was quantitative method that data were collected, 2 times including before and after 6 months of the training, by using questionnaire for 90 farmers participated in supplementary vocational training course. Data analysis was done by employing a statistical analysis computer program in order to derived at various statistics including frequency, percentage, mean and standard deviation. Research results revealed that most farmers were female (69.3 %) with age between 46-66 years (64.4 %) at the minimum of 25 year and maximum of 62 year and the average was 50 year. Most of them were married (55.6 %), having Prathomsuksa education level (55.4 %) and their main occupation was in agriculture.

Comparing farmers' quality of life level between before and after the training, when the training was completed, it was found that farmers had higher level of quality of life in all aspect including highest level of quality of life on mental aspect ($\mu = 4.47$) and social and environment aspects, higher level of quality of life on economy ($\mu = 3.92$) and health aspect ($\mu = 3.67$) respectively.

Keywords : Farmer, Quality of Life, Supplementary Vocation Training, Lopburi

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรก่อนและหลังเข้ารับการอบรมอาชีพเสริม ณ สถานีวิจัยและพัฒนาอาชีพแก่เกษตรกร ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถามเพื่อวัดระดับคุณภาพชีวิต แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยวัดจากระดับความคิดเห็น 5 ระดับ วิธีดำเนินการวิจัยเป็นวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรผู้สมัครเข้ารับการอบรมจำนวน 90 คน โดยเก็บข้อมูล 2 ครั้งได้แก่ ก่อนการอบรมและภายหลังการอบรม 6 เดือน และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อหาความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรผู้เข้ารับการฝึกอบรมอาชีพเสริมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 69.3) อายุอยู่ในช่วงระหว่าง 46-66 ปี (ร้อยละ 64.4) อายุต่ำสุดคือ 25 ปี และสูงสุด 62 ปี อายุเฉลี่ย 50 ปี สถานภาพสมรส (ร้อยละ 55.6) การศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 54.4) เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร

การเปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรก่อนและหลังการเข้ารับการฝึกอบรมอาชีพเสริม พบว่า หลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรมเกษตรกรผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมมีระดับคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้นในทุกด้าน โดยด้านที่มีระดับคุณภาพชีวิตมากที่สุด ได้แก่คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ ($\mu = 4.47$) คุณภาพชีวิตด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ($\mu = 4.41$) และมีคุณภาพชีวิตในด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.92$) คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ ($\mu = 3.67$) ตามลำดับ

คำสำคัญ : เกษตรกร คุณภาพชีวิต การฝึกอบรมอาชีพเสริม จังหวัดลพบุรี

บทนำ

การพัฒนาการเกษตรของประเทศไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน ยังคงมุ่งเน้นความเจริญเติบโตของภาคเกษตรและการยกระดับรายได้ของเกษตรกร โดยหากพิจารณาถึงโครงสร้างการผลิตของภาคเกษตรนั้น พบว่า สัดส่วนมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (ณ ราคาคงที่) มีแนวโน้มลดลง อันเป็นผลมาจากภาคการผลิตที่สำคัญอื่น เช่น ในภาคอุตสาหกรรมและการบริการมีขยายตัวในอัตราที่สูงกว่าภาคเกษตร ประกอบกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการผลิต สภาพภูมิอากาศแปรปรวน ก่อให้เกิดภัยแล้งและอุทกภัยที่มีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาคเกษตรที่ต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศในการผลิตเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ภาคการเกษตรยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก กฎการค้าใหม่ การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจต่างๆ รวมถึงปัญหาภายในประเทศ และแนวโน้มการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ministry of Agriculture and Cooperative, 2016)

แม้อัตราการเติบโตของภาคเกษตรจะชะลอตัวลงและสัดส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศมีแนวโน้มลดลง แต่ภาคเกษตรยังคงมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

เนื่องจากเป็นภาคการผลิตที่สามารถสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นมูลค่ามหาศาลในแต่ละปีจากการส่งออกสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ รวมถึงเป็นแหล่งผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงประชากรของประเทศและของโลก เป็นแหล่งรองรับการประกอบอาชีพของคนส่วนใหญ่ และเป็นหลักประกันในการสร้างความมั่นคงด้านอาหารของประเทศ (Ministry of Agriculture and Cooperative, 2016) นอกจากนี้ยังมีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาประเทศในหลายมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาการเกษตรอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ที่เหมาะสม การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรและทำให้เกิดการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ปัญหาการพัฒนาการเกษตรในปัจจุบันยังประสบปัญหาทั้งด้านระดับราคาผลผลิตการเกษตรและความผันผวนสูงของระดับราคาปัญหารายได้ที่อยู่ในระดับต่ำกว่าอาชีพอื่น หรือแม้แต่ปัญหาการขาดความรู้และวิทยาการด้านการเกษตรที่จะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเพื่อเพิ่มผลิตภาพผลผลิตทางเกษตรของเกษตรกรซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้เกษตรกรโดยส่วนใหญ่ไม่สามารถมีรายได้ที่แน่นอนจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้โดยเงินรายได้เป็นปัจจัยสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกร หากมีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต และสามารถจัดสรรเพื่อการใช้จ่ายได้อย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วย ยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและสมาชิกในครอบครัวได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามยังมีเกษตรกรไทยจำนวนมากที่ยังต้องพึ่งพาเงินรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรเพียงแหล่งเดียว ทำให้สถานการณ์ทางการผลิตและเงินรายได้ของครอบครัวส่งผลกระทบต่อสุขภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกในครัวเรือน เกษตรกรจึงมีการประกอบอาชีพเสริมนอกภาคการเกษตรมากขึ้น เช่น การรับจ้าง การค้าขาย เป็นต้น

การประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรมีส่วนสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เป็นกิจกรรมเสริมให้กับแรงงานภาคเกษตรในช่วงว่างงานตามฤดูกาล สามารถใช้เป็นแหล่งทุนสำหรับทำการเกษตรของครัวเรือนและเป็นรายได้เสริมเพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการใช้จ่าย การดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจชุมชนนับได้ว่าเป็นทางออกทางหนึ่งที่เหมาะสมต่อการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน เนื่องด้วยกิจกรรมเชิงธุรกิจในชุมชนส่วนมากเป็นหัตถอุตสาหกรรมที่ทำกันในครัวเรือน ใช้ทุนในการประกอบการน้อย วัตถุประสงค์ที่ใช้เป็นสิ่งที่มีความภาคเกษตรสามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการสูงพอสมควร อาศัยแรงงานระดับครัวเรือนเป็นปัจจัยสำคัญ กรรมวิธีการผลิตไม่ซับซ้อน ไม่ใช่เทคโนโลยีระดับสูงเพียงอาศัยประสบการณ์จากท้องถิ่นและประยุกต์ผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด อย่างไรก็ตามธุรกิจที่ดำเนินการในระดับครัวเรือนยังคงประสบปัญหาหลายประการ ทั้งด้านการผลิต การตลาด คุณภาพสินค้า ราคาขาย และการรวมกลุ่มซึ่งการรวมกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหรือคนในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมเชิงธุรกิจจัดว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ชุมชนสามารถสร้างอำนาจต่อรอง และเป็นผลดีต่อธุรกิจชุมชน

ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชีพแก่เกษตรกร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตั้งอยู่ในเขตตำบลเพนียด อำเภอกอแก้ว จังหวัดลพบุรี มีพื้นที่ให้บริการในเขตอำเภอกอแก้ว จังหวัดลพบุรี ครอบคลุมพื้นที่ 13 ตำบล 137 หมู่บ้าน ซึ่งมีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาหินทรายสลับกับที่ราบ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ

ทางการเกษตร ได้แก่ ทำนา ทำไร่ เลี้ยงโค เลี้ยงสุกร ปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว (พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105) ข้าวโพด ข้าวฟ่าง อ้อย ทานตะวัน แต่ยังคงประสบปัญหาทางการเกษตรไม่แตกต่างไปจากพื้นที่จังหวัดอื่นโดยรอบ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องแหล่งน้ำในการทำเกษตรที่อยู่นอกเขตชลประทานทำให้เกษตรกรไม่สามารถประกอบกิจกรรมทางการเกษตรในทุกรูปแบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลผลิตที่ได้ไม่สามารถทำรายได้แบบมีผลกำไร ก่อให้เกิดมีภาวะหนี้สิน และขาดแรงจูงใจในการประกอบอาชีพ

จากเหตุผลดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชีพแก่เกษตรกร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทำการศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผ่านการอบรมอาชีพเสริมเพื่อให้เกษตรกรนำองค์ความรู้ไปพัฒนาต่อยอดภายหลังการฝึกอบรม ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ และด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเข้มแข็งต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรก่อนและหลังเข้ารับการฝึกอบรมอาชีพเสริม ณ สถานีวิจัยและพัฒนาอาชีพแก่เกษตรกร ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี

ขอบเขตการวิจัย

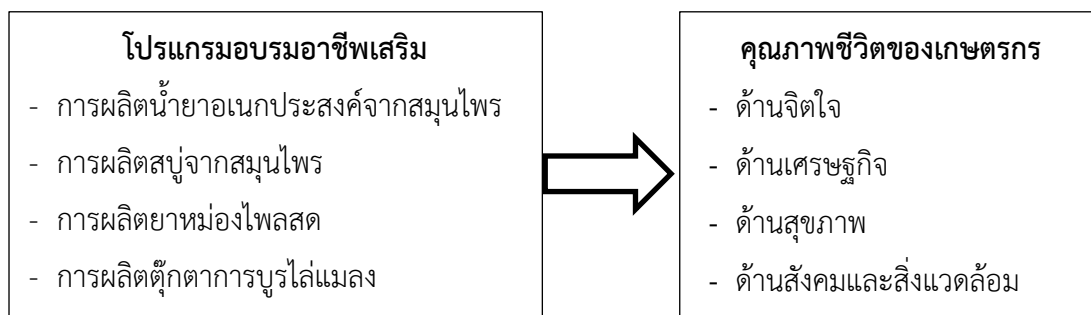
ประชากรและกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย คือเกษตรกรที่สมัครเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมอาชีพเสริมหลักสูตร “การแปรรูปสมุนไพรเพื่อเพิ่มมูลค่า” ณ สถานีวิจัยและพัฒนาอาชีพแก่เกษตรกร จังหวัดลพบุรี จำนวน 90 ราย จัดอบรมจำนวน 2 รุ่น ๆ ละ 2 วันในช่วงเดือนมีนาคม – เดือนธันวาคม 2560 คุณสมบัติของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เป็นเกษตรกรที่อาศัยในพื้นที่โดยรอบสถานีวิจัยและพัฒนาอาชีพแก่เกษตรกรที่สามารถเข้าร่วมได้ตลอดระยะเวลาการอบรม และสามารถเข้าร่วมในทุกกิจกรรมจนกระทั่งแล้วเสร็จ

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการดำเนินการวิจัย ด้วยโปรแกรมอบรมอาชีพเสริมหลักสูตร “การแปรรูปสมุนไพรเพื่อเพิ่มมูลค่า” ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ได้แก่ การผลิตน้ำยาอเนกประสงค์จากสมุนไพร การผลิตสบู่จากสมุนไพร การผลิตยาหม่องไพลสด และการผลิตตุ๊กตาการบูรไล่แมลง

ศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรก่อนและภายหลังการเข้ารับการฝึกอบรมอาชีพเสริม 6 เดือน ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ และด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม

คุณภาพชีวิต (Quality of life) เป็นคำที่นำมาใช้ในหลายมิติ เช่น การทำงานการทำโครงการ หรือในชีวิตประจำวัน ซึ่งความหมายของคุณภาพชีวิต เป็นความรู้สึกรู้ใจในสิ่งที่มีอยู่ในชีวิตที่มีความสำคัญของคุณบุคคล ทั้งการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี การมีความสุขด้านร่างกายและจิตใจรวมถึงความสุขของการอยู่ในสังคมสามารถเผชิญและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม (UNESCO, 1978) หรืออาจกล่าวได้ว่าคุณภาพชีวิต เป็นการแสดงออกในลักษณะของความต้องการที่ประสงค์จะได้รับการตอบสนองเพื่อให้เกิดความพึงพอใจหรือความสุข (Liu, B. C., 1975) ทั้งนี้การที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีหรือสำเร็จนั้นอาจมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคล แต่หากมีลักษณะที่ร่วมกันคือ การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ความเจริญก้าวหน้า สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความพร้อมในด้านสถานะทางเศรษฐกิจ สังคมสามารถแก้ปัญหา ที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสม รวมถึงการให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนาด้วยวิธีอันชอบธรรมภายใต้ทรัพยากรที่มี (Sinlapadech, N., 1997)

การมีชีวิตที่พึงพอใจด้วยความสุข หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นงานวิจัยนี้พิจารณาจากองค์ประกอบ 4 ด้าน (Flanagan, J. C., 1978; TheWHOQOLGroup, 1998; Zhan, L., 1992) ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ คือ การรับรู้สภาพจิตใจของตนเอง ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ ภาวลักษณะของตน ความรู้สึกมั่นใจ มีความภาคภูมิใจในตนเอง มีความสามารถในการจัดการกับความเครียดทางลบ ความเศร้าหรือความกังวลได้ รวมถึงความเชื่อต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตและความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคที่เกิดขึ้น 2) ด้านเศรษฐกิจ คือ การรับรู้ความพึงพอใจในด้านรายได้อาชีพการศึกษา สามารถตัดสินใจและวางแผนกิจกรรมหรือบทบาทของตนเอง 3) ด้านสุขภาพ คือ การรับรู้ในความสามารถของร่างกาย การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การรับประทานอาหารที่ดี มีที่อยู่อาศัยสะอาดสบาย มีความปลอดภัยจากการเจ็บป่วยทั้งด้านร่างกายและจิตใจ และ 4) ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม คือการรับรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตนเองกับบุคคลอื่น การได้รับความช่วยเหลือและการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ รวมถึงการรับรู้ในด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของตน ทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การคมนาคม สถานบริการด้านสุขภาพ การรับรู้ข่าวสารกิจกรรมนันทนาการ และการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

คุณภาพชีวิตสามารถพัฒนาได้จากการฝึกอบรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่เสริมสร้าง พัฒนา และยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะ รวมถึงทัศนคติของบุคคล อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องเพื่อให้มีพฤติกรรม การดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีและก่อให้เกิดคุณภาพ (Chantharapat, S., 1980; Beach, D. S., 1980) โดยการฝึกอบรมนั้นมีความประสงค์เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทั้งให้เกิดทักษะเพิ่มความชำนาญในการปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เป็นประโยชน์ในการพัฒนางานที่ทำหรืองานใหม่รวมถึงสร้างทัศนคติที่ดี ลักษณะนิสัยที่เหมาะสม ค่านิยม คุณธรรมจริยธรรมในการทำงาน เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น (Chantharapat, S., 1980; Kraisith, P., 1998) การฝึกอบรมจึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาบุคคล และองค์กรในปัจจุบัน โดยการฝึกอบรมได้เพิ่มความสำคัญมากขึ้นจากเจตคติของบุคคลและสังคมเปลี่ยนไปจากเดิม ทำให้การฝึกอบรมที่ถูกมองว่าเป็นค่าใช้จ่ายกลับได้รับการมองว่าเป็นการลงทุนเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เจตคติในการพัฒนาตนเองก็เปลี่ยนไปเริ่มมีความตระหนักว่าการฝึกอบรมและการพัฒนาเป็นกระบวนการตลอดชีวิต ช่วยให้บุคคลนั้นมีความเชื่อมั่น มีสมรรถนะในชีวิตและการทำงานเพิ่มขึ้น กระบวนการเรียนรู้เป็นแกนของการฝึกอบรมที่เป็นวิถีทางและโอกาสที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และมีความหลากหลาย (Kraisith, P., 1998)

ดังนั้น องค์ประกอบคุณภาพชีวิตของเกษตรกรที่เกิดขึ้นหลังจากผ่านการฝึกอบรมอาชีพเสริม ณ สถานีวิจัยและพัฒนาอาชีพแก่เกษตรกรในโครงการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของเกษตรกร มี 4 ด้าน คือ

1. คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ หมายถึง สภาพความรู้สึกอันเกิดจากการนำสิ่งที่ได้จากการอบรมมาพัฒนาจิตใจให้มีความสุข เกิดความสงบในการดำรงชีวิต
2. คุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ หมายถึง คุณภาพชีวิตอันเกิดจากการนำสิ่งที่ได้จากการอบรมมาปฏิบัติเพื่อเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในการดำรงชีวิต
3. คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพ หมายถึง คุณภาพชีวิตอันเกิดจากการนำสิ่งที่ได้จากการอบรมมาปรับใช้เพื่อการดูแลสุขภาพ และสร้างเสริมสุขภาพให้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง
4. คุณภาพชีวิตด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม หมายถึง คุณภาพชีวิตอันเกิดจากการนำสิ่งที่ได้จากการอบรมมาช่วยในการสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า กระบวนการฝึกอบรมนั้นมีผลในการพัฒนาจิตใจ ของประชาชนชนบท ทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน ทั้งด้านความสามัคคี ความร่วมมือกันในท้องถิ่น การเสียสละ รวมถึงความตื่นตัวในการพัฒนาตนเองด้วย ซึ่งส่งผลไปถึงการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ลดการพนัน รู้จักการประหยัดอดออม และมีการพัฒนาอาชีพเสริมทำให้ฐานะทาง เศรษฐกิจดีขึ้น (Kanjanaprasert, N. and et. al., 1987) สอดคล้องกับ Thaneerat, J. (1989) ที่จัดโครงการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เป็น พบว่าผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมให้ความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้จริงในชีวิตประจำวัน เช่น การปลูกผักสวนครัวเพิ่มเติมใน

พื้นที่การเกษตรของตน นอกจากนี้จากงานวิจัยของ Paibulsiri, P. (2012) ที่วัดคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุหลังการฝึกอบรม พบว่าจากการทำกิจกรรมทำให้ผู้เข้ารับการอบรมมีสุขภาพที่ดีขึ้น ความเครียดลดลง รู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง สอดคล้องกับ Sangchan, T. and Jadesadalug, V. (2012) ที่ระบุถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีส่งผลให้ผู้ที่อยู่ในองค์กรหรือชุมชนเกิดความผูกพันต่อพื้นที่และส่งผลถึงการทำงานที่ดีขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีขั้นตอนในการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาเอกสารงานวิจัย บทความ ตำรา แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ในด้านต่าง ๆ โดยกำหนดรายละเอียดเพื่อสร้างข้อคำถามเพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาวิจัย

2. สร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถามคุณภาพชีวิต แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ และด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นระดับความคิดเห็น (Rating Scale) 5 ระดับ ทดสอบความถูกต้องเที่ยงตรงของเนื้อหา โดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มที่ใกล้เคียงกับประชากร จำนวน 30 ราย เพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือโดยการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) แบบ Cronbach's Alpha ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม 0.86

3. ดำเนินการเก็บข้อมูลก่อนการอบรมจากเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรม ณ สถานีวิจัยและพัฒนาอาชีพแก่เกษตรกร ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี จำนวน 90 ราย โดยการนำแบบสอบถามไปชี้แจงรายละเอียดและให้เกษตรกรได้ทำแบบสอบถามอย่างอิสระ

4. ดำเนินการฝึกอบรมอาชีพเสริมหลักสูตร “การแปรรูปสมุนไพรเพื่อเพิ่มมูลค่า” ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ได้แก่ การผลิตน้ำยาอเนกประสงค์จากสมุนไพร การผลิตสบู่จากสมุนไพร การผลิตยาหม่องจากไพลสด และการผลิตตุ๊กตาการบูรไล่แมลง

5. หลังจากการฝึกอบรมเสร็จสิ้น 6 เดือน นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลอีกครั้งกับเกษตรกรที่ผ่านการอบรมจำนวน 90 ราย เพื่อหาค่าความแตกต่างของระดับคุณภาพชีวิตภายหลังการผ่านกระบวนการฝึกอบรม

6. นำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์และแปลผล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคุณภาพชีวิตของเกษตรกรก่อนและหลังเข้ารับการอบรมอาชีพเสริม ณ สถานีวิจัยและพัฒนาอาชีพแก่เกษตรกร ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้เข้ารับการฝึกอบรมอาชีพเสริม

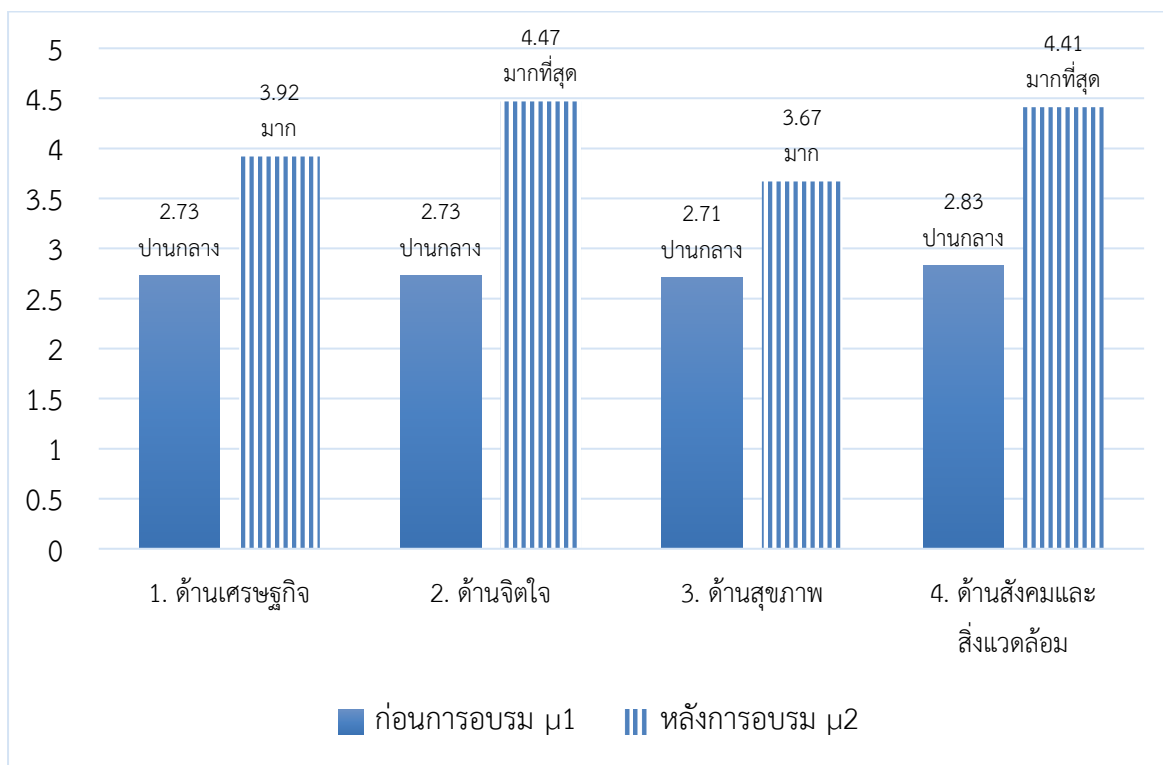
ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรผู้เข้ารับการฝึกอบรมอาชีพเสริมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 69.3) อายุอยู่ในช่วงระหว่าง 46-66 ปี (ร้อยละ 64.4) อายุต่ำสุดคือ 25 ปีและสูงสุด 62 ปี อายุเฉลี่ยอยู่ที่ 50 ปี สถานภาพสมรส (ร้อยละ 55.6) รองลงมาคือ หม้าย/หย่าร้าง (ร้อยละ 31.1) การศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 54.4) และระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 31.1) การประกอบอาชีพ พบว่าทำการเกษตรเพียงอาชีพเดียว (ร้อยละ 56.7) รองลงมา คือ ประกอบอาชีพทำการเกษตรและรับจ้างทั่วไป และทำการเกษตรกับค้าขาย (ร้อยละ 43.3 เท่ากัน)

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรก่อนและหลังการฝึกอบรมอาชีพเสริม

จากการศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ก่อนการฝึกอบรม พบว่าเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตสูงสุดในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ($\mu = 2.83$) รองลงมา คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ ($\mu = 2.73$ เท่ากัน) และ ด้านสุขภาพ ($\mu = 2.71$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ารายการที่มีค่าเฉลี่ยคุณภาพชีวิตสูงสุด คือ การเข้าร่วมการฝึกอบรมทำให้มีโอกาสได้รู้จัก และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์กับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ($\mu = 3.13$) การเข้าร่วมฝึกอบรมทำให้มีโอกาสนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดต่อให้ผู้อื่นในชุมชนได้ ($\mu = 2.92$) การเข้าร่วมการฝึกอบรมทำให้รู้สึกว่าคุณค่าของตัวมีคุณค่ามากขึ้น และการเข้าร่วมอบรมทำให้ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ($\mu = 2.83$ เท่ากัน)

ผลการศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร หลังการฝึกอบรม พบว่า เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตสูงสุดในด้านจิตใจ ($\mu = 4.47$) รองลงมา คือ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ($\mu = 4.41$) ด้านเศรษฐกิจ ($\mu = 3.92$) และด้านสุขภาพ ($\mu = 3.67$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ารายการที่มีค่าเฉลี่ยคุณภาพชีวิตสูงสุด คือ การเข้าร่วมการฝึกอบรมทำให้รู้สึกว่าคุณค่าของตัวมีคุณค่ามากขึ้น ($\mu = 4.57$) การเข้าร่วมอบรมทำให้ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และโดยภาพรวมในการเข้าร่วมการฝึกอบรมทำให้มีโอกาสได้รู้จัก และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์กับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ($\mu = 4.54$ เท่ากัน)

เมื่อเปรียบเทียบระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรก่อนและหลังการเข้ารับการฝึกอบรมอาชีพเสริม พบว่าหลังการฝึกอบรมเกษตรกรผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีระดับคุณภาพชีวิตสูงขึ้นในทุกด้าน โดยด้านจิตใจ และด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม มีระดับคุณภาพชีวิตในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.47$ และ $\mu = 4.41$ ตามลำดับ) ส่วนด้านเศรษฐกิจ และด้านสุขภาพ มีระดับคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.92$ และ $\mu = 3.67$) ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกรก่อนและหลังการฝึกอบรมอาชีพเสริม

อภิปรายผล

ผลการวิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้ คุณภาพชีวิตของเกษตรกรภายหลังการฝึกอบรมอาชีพเสริม มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพชีวิตของเกษตรกรใน 4 ด้าน ได้แก่ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ ด้านสุขภาพ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ภายหลังการเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมโดยภาพรวมมีการเปลี่ยนแปลงในระดับมากโดยก่อนการอบรมภาพรวมเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตปานกลาง ($\mu_1 = 2.75$) และภายหลังการเข้าร่วมการอบรมเกษตรกรมีคุณภาพชีวิตเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมาก ($\mu_2 = 4.12$) เนื่องจากการออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมมีส่วนสำคัญต่อประสิทธิผลการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพของเกษตรกรผ่านแรงจูงใจการฝึกอบรมสอดคล้องกับ Gregoire, T. K., Propp, J. and Poertner, J. (1998) ที่ระบุว่า การออกแบบการฝึกอบรมมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการฝึกอบรมแต่การฝึกอบรมที่ขาดการสนับสนุนด้านสภาพแวดล้อมจะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพการฝึกอบรมที่ต่ำ และสอดคล้องกับ Davies, B. (2005) ที่กล่าวว่า แรงจูงใจการฝึกอบรมมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อพฤติกรรมการฝึกอบรมและมีความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อผลลัพธ์การฝึกอบรม

เมื่อพิจารณาคุณภาพชีวิตเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยคุณภาพชีวิตด้านจิตใจภายหลังการฝึกอบรมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu_2 = 4.47$) เนื่องจากผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อการฝึกอบรม และรับรู้ความสามารถของตนเองในการประกอบอาชีพเสริมภายหลังเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสอดคล้องกับ Noe, M.(1986) ที่ระบุถึงองค์ประกอบด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล ทัศนคติ การรับรู้ความสามารถของตน และการ

เห็นประโยชน์มีความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการเรียนรู้ และส่งผลต่อประสิทธิภาพการฝึกอบรม

ค่าเฉลี่ยคุณภาพชีวิตด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมพบว่า ภายหลังการฝึกอบรมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu_2 = 4.41$) สอดคล้องกับ Baldwin, T. T. and Ford, K. J. (1988) ที่อธิบายถึง สภาพแวดล้อมในการฝึกอบรมเป็นปัจจัยนำเข้าที่ควรนำมาพิจารณาในฐานะที่มีผลทางตรงต่อสภาพการฝึกอบรม โดยสภาพแวดล้อมการฝึกอบรมมีอิทธิพลทางตรงต่อประสิทธิผลการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ ในขณะที่มีอิทธิพลทางอ้อมผ่านแรงจูงใจในการฝึกอบรม โดยพบว่าสภาพแวดล้อมของการฝึกอบรมมีอิทธิพลโดยตรงในทิศทางบวกต่อประสิทธิผลการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ เนื่องจากการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพต้องมีการฝึกปฏิบัติให้เกิดความชำนาญ โดยเครื่องมือ เครื่องใช้ วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญอย่างแรกที่จะส่งผลต่อการฝึกปฏิบัติและการประกอบอาชีพที่จะประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วจำเป็นต้องให้เกิดการรวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมทั้งจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณอย่างเพียงพอทั้งด้านการอบรมและเป็นทุนในการประกอบอาชีพ

ค่าเฉลี่ยคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจภายหลังการฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก ($\mu_2 = 3.92$) เนื่องจากเกษตรกรรับรู้ถึงประโยชน์ของการอบรมทั้งด้านการเพิ่มรายได้และสัมพันธภาพทางสังคม จึงส่งผลต่อทัศนคติที่ดีของการฝึกอบรมรวมทั้งมีการรับรู้ถึงความสามารถของตนเองในการประกอบอาชีพเมื่อเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ มีความสอดคล้องกับ Hopson, B. and Hayes, J. (1968) ที่กล่าวว่ารูปแบบการแสดงออกและการประกอบอาชีพภายใต้การรับรู้ตน (self-concept) ถูกออกแบบมาเพื่อใช้ทำนายการเลือกอาชีพโดยมีปัจจัยสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งเร้าที่หล่อหลอมบุคลิกลักษณะแต่ละบุคคลขณะที่ Baldwin and Ford (1988) และ Gregoire, T. K., Propp, J. and Poertner, J. (1998) ให้ทัศนะว่าเนื้อหาของของการฝึกอบรมที่มีความคล้ายคลึงกับงานที่กระทำอยู่จะส่งผลให้เกิดการประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ในการปฏิบัติงานอย่างมาก และสอดคล้องกับ Knowles, L. (1970) ที่กล่าวว่าการฝึกอบรมต้องจัดหลักสูตรตรงตามความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง

ค่าเฉลี่ยคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพภายหลังการฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก ($\mu_2 = 3.67$) เนื่องจากภายหลังการฝึกอบรมผู้เข้าร่วมอบรมได้รับความรู้เกี่ยวกับการดูแลตนเองเบื้องต้นจากการใช้พืชสมุนไพรตลอดจนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปผลิตผลิตภัณฑ์ใช้ได้เองได้อย่างปลอดภัย กล่าวได้ว่าแรงจูงใจในการฝึกอบรมมีความสำคัญที่สุดต่อประสิทธิผลการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ ทั้งแรงจูงใจภายใน เช่น ความสนใจ ความชอบ การเห็นคุณค่าในตนเอง และแรงจูงใจภายนอก เช่น การบริการ กิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการ หรือการยอมรับทางสังคม (Pruksaudomchai, S. and Thamma-Apipon, S. (2017) ดังนั้น การอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพที่ตรงกับความต้องการและบริบทของผู้เข้าอบรมจึงทำให้ผู้เข้าอบรมทำงานได้ และอาจสร้างรายได้เพิ่มขึ้นนอกจากนี้ การได้พบปะพูดคุยกับเพื่อนที่เข้าอบรมด้วยกัน ส่งผลให้ตนเองมีเพื่อนเพิ่มขึ้น สอดคล้อง Seyler, D. L., Holton, E. F., Bates, R. A., Burnett, M. F. and Carvalho, M. A. (1998) ที่กล่าว

ว่าการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อนช่วยในการพัฒนาความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง บุคคลที่ไม่ได้รับการยกย่องจากกลุ่มเพื่อน ไม่เป็นที่ประทับใจหรือไม่อยู่ในความสนใจของเพื่อน ไม่มีส่วนร่วมกับเพื่อน ไม่เป็นที่วางใจของเพื่อนจะนำไปสู่การไม่เห็นคุณค่าในตนเอง และสอดคล้องกับ Makapol, J.(2018) กล่าวว่า การประเมินคุณค่าตนเองแสดงถึงทัศนคติทั้งทางบวกและทางลบ เป็นการตัดสินคุณค่าแห่งตน ทำให้บุคคลนั้นรู้สึกว่าคุณมีความสามารถ ความสำคัญ ประสบผลสำเร็จและมีคุณค่า รวมถึงการสร้างความสุขที่ได้รับจากการทำงานของตนเอง จากการพบปะ พูดคุยกับผู้อื่น การได้รับการยอมรับ การมีรายได้ รวมไปถึงการได้ทำงานที่เหมาะสมกับวัยของตน ดังนั้นการฝึกอบรมอาชีพเสริมจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตในด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ ด้านสุขภาพ และด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ของเกษตรกรผู้เข้าร่วมอบรมได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. จากผลการศึกษาพบว่าคุณภาพชีวิตภายหลังการฝึกอบรมด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรได้ประโยชน์จากการอบรมทั้งด้านการเพิ่มรายได้และสัมพันธภาพทางสังคม ซึ่งจะส่งผลต่อทัศนคติในอาชีพเสริมและการฝึกอบรม รวมทั้งจะทำให้รับรู้ถึงความสามารถของตนเองในการประกอบอาชีพ ดังนั้นสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับภาคเกษตรที่มีพันธกิจด้านการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพควรกำหนดนโยบายด้านการฝึกอบรมในประเด็นเนื้อหาที่เน้นให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเอง การสร้างโอกาสเพิ่มรายได้เป็นอาชีพเสริมและกำหนดนโยบายการฝึกอบรมในการเรียนรู้ตลอดชีวิต
2. การจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพให้แก่เกษตรกรควรคำนึงถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสมตรงกับบริบทของเกษตรกร เนื่องจากผลจากการอบรมเกษตรกรที่เข้าอบรมโดยส่วนใหญ่มีการศึกษาไม่มากและสูงอายุ ดังนั้นควรคำนึงถึงการใช้สื่อได้แก่ อินเทอร์เน็ต สิ่งพิมพ์ต้องมีความชัดเจนต่อการทำความเข้าใจ การใช้ภาษาที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย อุปกรณ์ประกอบการอบรมต่าง ๆ ต้องเพียงพอและเหมาะสม เปิดโอกาสให้รวมกลุ่มกันเพื่อได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพ และควรจัดงบประมาณสนับสนุนทั้งในด้านการจัดอบรมพัฒนาทักษะอาชีพและการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการจัดตั้งกลุ่มและการลงทุนในระยะเริ่มต้นเพื่อให้เกิดการทำเป็นอาชีพเสริมได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน
3. การออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมต้องคำนึงถึงวิธีการฝึกอบรมผู้ใหญ่เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยผลการวิจัยจากเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมพบว่ายังคงมีความต้องการหลักสูตรที่สามารถจะเรียนรู้เพื่อการประกอบเป็นอาชีพเสริม ดังนั้นวิธีการฝึกอบรมควรเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้เรียนผู้ใหญ่เป็นสำคัญรวมทั้งกระตุ้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำงานร่วมกัน แบ่งกันรับผิดชอบตามภาระหน้าที่ ผู้สอนควรเป็นผู้อำนวยความสะดวกดังนั้นเนื้อหาการฝึกอบรมต้องสอดคล้องกับความต้องการอันจะส่งผลให้สามารถนำไปประยุกต์และประกอบอาชีพเสริมได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาต่อยอดด้วยการนำองค์ประกอบที่ได้จากผลการวิจัยไปจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในประเด็นอื่น เช่น การสร้างให้เกษตรกรเกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง การสร้างเสริมสุขภาพด้วยการเรียนรู้จากสมุนไพรในท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรอย่างยั่งยืนต่อไป
2. ควรมีการศึกษาประสิทธิผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพเสริมในเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกมากขึ้น
3. ควรมีการนำกิจกรรมการฝึกอบรมอาชีพเสริมไปขยายผลหรือต่อยอดให้กับเกษตรกรในพื้นที่อื่นในจังหวัดใกล้เคียงที่มีบริบทใกล้เคียงกันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นต่อไป

References

- Badwin, T. T. and Ford, K. J. (1988). Transfer of Training : A Review and Directions for Future Research. *Personal Psychology*. 41, 63-105.
- Beach, D. S. (1980). *Personnel: The Management of People At Work*. 4thed. New York : Macmillan.
- Chantharapat, S. (1980). *Principle and Career Training Methods*. Training Document of Work Management Course, Extension and Community Development. Extension and Training Office, Kasetsart University. (in Thai)
- Davies, B. (2005). *The Essentials of School Leadership*. London : Paul Chapman.
- Flanagan, J. C. (1978). A Research Approach to Improving Our Quality of Life. *American Psychologist*. 33(2), 138-147.
- Gregoire, T. K., Propp, J. and Poertner, J. (1998). The Supervisor's Role in The Transfer of Training. *Administration in Social Work*. 22(1), 18.
- Hopson, B. and Hayes, J. (1968). *The Theory & Practice of Vocational Guidance*.
- Kanjanaprasert, N. and et. al. (1987). *Research Report of Study Behaviors on Population Passed Mind Development in the Ideal of Dhrama Land and Golden Land, NakhonSawan Province Area :NakhonSawanTeacher College*. NakhonSawan. (in Thai)
- Knowles, L. (1970). Effective Classroom Management. *Journal of Elementary School*. 8(2), 219-231.
- Kraisith, P. (1998). *Education for Human Resources Development*. Bangkok : Faculty of Education, Muban Chombueng RajabhatInstitute. (in Thai)

- Liu, B. C. (1975). Quality of Life: Concept, Measure and Results. *The American Journal of Economics and Sociology*. 34(1), 1-13.
- Makapol, J. (2018). The Study of Approaches to Promote Work for Happiness of the Older People in ASEAN. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*. 11(1), 1467-11486. (in Thai)
- Ministry of Agriculture and Cooperative. (2016). *Agriculture and Cooperative's 20 Years Strategies (2017-2036)*. Bangkok : Ministry of Agriculture and Cooperative.(in Thai)
- Noe, M. (1986). *Leadership : System Thinkers in Action*. London : Sage.
- Paibulsiri, P. (2012). Curriculum Development for Increasing the Quality of Life in the Aging. *EAU Heritage Journal Social Science and Humanities*. 2(1), 191-199. (in Thai)
- Pruksaudomchai, S. and Thamma-Apicon, S. (2017). Success Factors of Don Faeg Elderly Club, NakhonPathom Province. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*. 10(1), 1439-1453. (in Thai)
- Sangchan, T. and Jadesadalug, V. 2012. Life Quality Influences Towards Working Efficiency Through Relationship with the Organization of the Personnel of Insurance Company. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities and Social Sciences)*.6(3), 395-412. (in Thai)
- Seyler, D. L., Holton, E. F., Bates, R. A., Burnett, M. F. and Carvalho, M. A. 1998. Factors Affecting Motivation to Transfer Training. *International Journal of Training and Development* 2 (1), 2-16.
- Sinlapadech, N. (1997). *Population and Quality of Life Development*. Bangkok : Phisit Printing. (in Thai)
- Thaneerat, J. (1989). *Training Project for the Development of Quality of Life on the Usage of Resources*. Bangkok :Ramkhamhaeng University. (in Thai)
- The WHOQOL GROUP. (1998). Development of the World Health Organization WHOQOL-BREF Quality of Life Assessment. *Psychological Medicine*. 28, 551-558.
- UNESCO. (1978). *Research and Papers in Social Science Vol. 38 : Indicators of Environmental Quality and Quality of Life*. Paris :United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Zhan, L. (1992). Quality of Life : Conceptual and Measurement Issues. *Journal of Advanced Nursing*. 17(7), 795-800.

Metta Rengkounkway Ph.D., Agricultural Extension and Communication
Department, Faculty of Agricultural, Kasetsart University.